

AFGELOPEN WINTER WAS EEN GOEDE TEST-CASE

Het jaar van de Schotse Hooglander

S.E. van Wieren

Inleiding

Er zijn nog maar weinig Nederlanders die niet op fietsafstand wonen van een natuurgebied dat wordt begraasd met schapen, paarden of runderen. Een groot deel van deze begraasde natuurterreinen bestaat uit droge of vochtige, al of niet vergraste, heidevelden.

Maar ook in andere landschapstypen wordt in toenemende mate begrazing als beheersmaatregel toegepast. Als voorbeelden zijn de kwelders, duingebieden, uiterwaarden of zelfs bossen te noemen.

In bijna alle gevallen worden grazers ingezet ten behoeve van het botanisch beheer. Door het wegvallen van het vroegere beheer, bijvoorbeeld het verdwijnen van de schaapskudden, of door een verandering in het fysische milieu, —te denken valt aan daling van het grondwaterpeil— is in veel gebieden de botanische rijkdom de afgelopen jaren sterk achteruitgegaan. Waardevolle soorten verdwenen en daarvoor in de plaats kwam een tamelijk monotone ruigtevegetatie. Vaak ook dreigden eertijds open gebieden dicht te groeien met bos. Behalve beheersmaatregelen zoals maaien en plagen, werd ook begrazing met grote herbivoren beschouwd als een manier waarop deze ongewenste ontwikkeling het hoofd zou kunnen worden geboden.

De grove dennenbossen op de Imbos zijn sterk vergrast met Bochtige Smele.
Foto: RIN - J. van Os.

Het grote voordeel van begrazing is dat begraasde gebieden in het algemeen veel meer variatie en verscheidenheid in de plantengroei vertonen dan onbegraasde. Dit komt

mede doordat dieren hun verschillende activiteiten als grazen, lopen en mesten niet overal en evenmin overal met de zelfde intensiteit uitoefenen. Hierdoor ontstaan allerlei milieu-verschillen in het terrein, waardoor een gedifferentieerde plantenbegroeiing mogelijk wordt.

Ruim twee jaar geleden werd, voor de duur van vijf jaar, een bosbegrazingsexperiment gestart in een grove-dennenbos op de Veluwe. Een kleine kudde van tien Schotse Hooglandrunderen deed haar intrede in een omrasterd proefgebied van 170 ha, onderdeel van de Imbos in het Nationale Park de Veluwezoom en eigendom van Natuurmonumenten. Het doel van deze proef loopt voor een deel parallel met dat van veel andere begrazingsexperimenten.

Een specifiek probleem van een aantal Veluwe bossen is namelijk dat ze sterk vergrast zijn door Bochtige Smele.

Deze grassoort vormt dikke pakketten van organisch materiaal op de minerale ondergrond, waardoor andere plantesoorten weinig kans krijgen om te kiemen. Door begrazing zou de jaarlijkse grasproductie sterk kunnen worden afgeremd, waardoor geleidelijk de vestigingskansen voor andere plantesoorten (te denken valt ook aan loofbomen) zouden kunnen toenemen.

Er is echter ook een belangrijk verschil met andere begrazingsproeven. Dit verschil heeft vooral te maken met de visie op de rol die grote herbivoren in een aantal natuurgebieden zouden moeten spelen. In die gebieden wordt dan gestreefd naar zo compleet mogelijke ecosystemen en daar horen dan tevens de in dergelijke systemen van nature voorkomende grote planteneters bij. Daar wij geen natuurlijke ecosystemen meer hebben en ook een aantal grote planteneters niet meer aanwezig is, wordt getracht in een paar gevallen vanuit de bestaande situatie de natuurlijke ontwikkeling weer een kans te geven en -waar dit nodig mocht blijken te zijn- de ontbrekende grazers te herintroduceren. Het experiment op de Imbos kan dan worden gezien als een aansluiting op een ontwikkeling van het bos in een vroeg successiestadium waarbij aan runderen een belangrijke rol moet worden toegedacht. 'Zo natuurlijk mogelijk' betekent eveneens dat de dieren het hele jaar in

het gebied aanwezig zijn en dat geen bijvoeding plaatsvindt. Het bij het experiment behorende onderzoek richt zich daarom niet alleen op het vermogen van de dieren zich zelf te kunnen redden, maar ook op het effect dat hun activiteiten op de bosontwikkeling heeft.

Het is de bedoeling om in dit verhaal, na een korte gebiedsbeschrijving, een beeld te schetsen van de verschillende omstandigheden waarmee de runderen in de loop van een jaar te maken krijgen en welke gevolgen die hebben op hun gedrag en algemene levenswijze. Tevens komt de sociale structuur aan de orde en worden enkele begrazingseffecten toegelicht.

De Imbos

De Imbos vormt een onderdeel van een grote stuwwal op de Veluwe. De zandige bodem is droog en voedselarm waardoor het planteleven in dit tamelijk extreme milieu niet bijzonder gevarieerd is.

De bodembegroeiing bestaat vrijwel geheel uit Blauwe en Rode Bosbes en de grassoort, Bochtige Smele. Daarnaast komt ook nog in klein aantal Pijpestrootje voor. Het bos in het begraasde deel bestaat voornamelijk uit Grove Den. Een deel van het bos is tijdens de stormen van 1972/1973 omgewaaid en daarna opnieuw ingeplant met Grove Den. Behalve bos zijn er ook nog enkele open terreinen in het proefgebied, maar de bodembegroeiing vertoont daar weinig verschil met die van de bossen. Er is slechts weinig spontane verjonging van Berk en Eik en de meeste Eikjes zijn niet groter dan 50 cm, dit vindt zijn oorzaak in de hoge begrazingsdruk van de in en rond het gebied levende Edelherten.

De groep Schotse-Hooglandrunderen werd dus in december 1982 geconfronteerd met een tamelijk monotoon en schraal leefgebied en het is duidelijk dat de overgang van de vette wei groot was. Onder het wakend oog van een aantal onderzoekers moesten ze zich weten te redden en de enige voorzieningen, die nog werden getroffen waren het maken van een waterbak en het plaatsen van een liksteen van keukenzout. De groep van tien dieren bestond aanvankelijk uit zes volwassen dieren, een stier en vijf koeien, en vier stierkalfjes.

Jonge stieren vechten veel met elkaar, (foto 1 t/m 3) waarbij de meeste gevechten onbeslist eindigen.

**Als de grote stier (echter) even orde op zaken stelt dan moeten de pubers (nog) wel wijken (foto 4).
Foto's: S.E. van Wieren.**

Lente

Na een lange periode van geringe activiteit komt in het voorjaar de plantengroei weer op gang. Zelfs voordat de nieuwe blaadjes aan de bomen en struiken verschijnen, is de grasgroei al begonnen. Met name de bossen, waar een gunstiger micro-klimaat heerst dan in het open veld, kunnen al eind maart een groen waas vertonen. En juist daar zullen de runderen dan veel tijd doorbrengen. Doordat de kwaliteit van het voedselaanbod sterk verbetert, neemt de graasactiviteit van de dieren navenant toe. Er wordt per dag wel meer dan negen uur gegraasd. De grootste graasactiviteit vindt plaats in de ochtend, de namiddag en de avond; maar ook 's nachts wordt er vaak gedurende enkele uren gegraasd. Er zijn gemiddeld zes graasperiodes per dag, zij worden afgewisseld met perioden waarin geherkauwd wordt en gerust. Het meeste herkauwen gebeurt 's nachts.

De dieren vertonen een sterk kuddeverband en zijn een groot deel van de dag bij elkaar. Opvallend is dat er een sterke synchroniteit bestaat in het activiteitenpatroon.

Als een dier, en vaak is dit steeds het zelfde exemplaar, 's ochtends vroeg begint te grazen, is binnen vijf minuten de hele groep actief; het herkauwen en rusten daarna, doen ze eveneens veelal op de zelfde tijdstippen.

In het voorjaar worden de eerste kalfjes geboren. Een koe die gaat kalven zondert zich af van de rest van de kudde om in eenzaamheid haar kalf te werpen. Na het kalf te hebben schoongelikt, laat ze het alleen en voegt zich weer bij de kudde. Het kalfje blijft doodstil in dekking liggen. Het kan vele uren duren, voordat de moeder het kalf weer opzoekt om het te zogen. Dit gaat meestal een paar dagen zo door, waarna het kalf aan de kudde wordt voorgesteld. Alle dieren komen het dan even besnuffelen. Vooral bij het eerste kalf dat geboren werd reageerde de grote stier erg enthousiast.

De eerste maanden is de moeder duidelijk veel werkzaam en het is dan niet verstandig om te dicht bij het kalf te komen. De kalfjes worden in het begin vier keer per dag gedurende ongeveer een kwartier gezoogd, maar na een maand of zes is het aantal keren zogen al geleidelijk teruggebracht tot nog maar één keer per dag. De totale lengte van de zoogperiode lijkt variabel en meer afhankelijk te zijn van het geboortetijdstip en of de moeder het jaar daarop weer een kalf krijgt. Kalveren, die in april geboren worden, worden veelal in de winter gespeend, terwijl kalveren die in augustus of september ter wereld komen veel langer gezoogd worden, waarbij in de winter een onderbreking van het zogen

kan plaatsvinden. Het laat in het seizoen een kalf krijgen is niet erg verstandig omdat het zogen dan midden in de winter moet plaatsvinden terwijl het zogen juist de duurste productie activiteit is die er is. Het lijkt dan ook geen toeval dat een koe die in september nog een kalf kreeg het jaar daarop niet kalfde en in de winter in een aanmerkelijk slechtere conditie verkeerde dan de andere koeien met een kalf.

In mei verschijnen de frisgroene blaadjes aan de berkebomen en de bosbesstruiken. Hoewel runderen voornamelijk graseters zijn versmaden ze die blaadjes niet. Met name wordt de Blauwe Bosbes dan graag gegeten. Dit heeft te maken met het gehalte aan bepaalde mineralen, zoals calcium en fosfor; in de Blauwe Bosbes is dat op dat moment hoger dan in het gras. Het voorjaar is een periode waarin er een overvloed aan zeer goed voedsel is, waardoor de dieren na de winter weer kunnen aansterken. De gewichtstoename bedraagt dan ongeveer een kilo per dag.

Zomer

In de zomer is de vegetatie lang niet meer zo frisgroen als in de lente. Daar waar niet zo intensief gegraasd wordt gaat de Bochtige Smele bloeien waarbij het gras veel energie en voedingsstoffen steekt in de productie van

Foto linksboven:

In het groeiseizoen grazen de runderen bij voorkeur in het open veld.

Foto: S.E. van Wieren.

Foto boven:

Op plekken waar mest ligt kunnen nieuwe plantensoorten zich vestigen zoals het Wilgenroosje.

Foto: RIN - R. van Beek.

Foto onder:

Sociaal likken komt bij de Hooglanders regelmatig voor.

Foto: S.E. van Wieren.

zaad. Dit proces gaat ten koste van de voedselkwaliteit van de bladeren en men spreekt dan wel van de zomerdepressie in de grasgroei.

Ook de bladeren van Blauwe Bosbes en Berk verouderen snel, waardoor ze minder aantrekkelijk worden voor de runderen. Aan de

Foto boven:

Moeder en dochter zijn nooit ver bij elkaar vandaan.

Foto: S.E. van Wieren.

Foto onder:

Rusten en herkauwen gaan uitstekend samen.

Foto: S.E. van Wieren.

Door een liksteen als lokaas te gebruiken kunnen de meeste dieren zonder problemen regelmatig op een weegbrug worden gewogen.

Foto: RIN - R. van Beek.

andere kant begint dan juist het Pijpestrootje op te komen. In tegenstelling tot de Bochtige Smele is deze grassoort een laatkomer; dit gras wordt vooral in juli en augustus veel door de dieren gegeten. Na augustus sterft deze grassoort zeer snel af en wordt nauwelijks meer aangeraakt.

De droge hete zomer van 1983 had een mar-kant effect op de activiteiten van de dieren. De totale graasduur liep sterk terug tot ongeveer zes uur per dag, terwijl het grazen bijna uitsluitend plaatsvond in de ochtend en de avond. Overdag vertoonden de dieren zeer weinig activiteit en brachten vele uren liggend (en hijgend van de warmte) door in een hooggelegen beukenlaan, waar het nog redelijk koel was. Het was duidelijk dat de Hooglanders het niet erg begrepen hadden op de hitte en in Schotland kan men ze overdag urenlang tot de buik in het koele water zien staan.

Ondanks het feit dat ze minder grazen en de kwaliteit van het voedsel niet zo goed is als in het voorjaar, weten ze het zomervoedsel toch uitstekend te benutten, de groeiende dieren komen ongeveer een halve kilo per dag aan. Of het gebied over een langere termijn bezien voldoende voedingsstoffen kan leveren om een groep runderen in stand te houden, kan nog niet met zekerheid vastgesteld worden. Het begint er echter wel sterk op te lijken, omdat de groep al twee jaar zonder bijvoeding in het gebied leeft en er in principe voldoende kalveren grootgebracht worden om een populatie in stand te kunnen houden.

Dit zou dan een behoorlijke prestatie zijn omdat uit de analyses van de voedselplanten blijkt dat een aantal mineralen (bijvoorbeeld calcium en fosfor) slechts in minimale hoeveelheden in het voedsel aanwezig is.

Dit betekent dat tijdens een groot deel van het jaar de dieren, wat betreft deze mineralen, in een negatieve balans verkeren. Willen ze overleven dan zullen ze zich aan deze situatie moeten aanpassen. Dergelijke situaties zijn in de natuur eerder regel dan uitzondering en veel diersoorten vertonen dan ook een heel scala van aanpassingen die op deze situatie zijn toegesneden en waarvan er enkele al langzaam zichtbaar worden op de Imbos. Het niet elk jaar een kalf krijgen en het verlengen van de zoogperiode zijn bijvoorbeeld heel duidelijke aanpassingen. Op het eiland Rhum bij de westkust van Schotland krijgen de daar, onder eveneens vrij schrale omstandigheden, levende Hooglander koeien gemiddeld slechts eens in de 2½ jaar een kalf. En bij een groep buffels nabij Lake Manyara in Tanzania worden de kalveren ongeveer 2½ jaar gezoogd en krijgen de vrouwtjes maar twee of drie kalveren in hun hele leven.

Naast de lage concentraties van bepaalde mineralen in het voedsel zijn sommige gedragingen van de runderen eveneens aanleiding om te veronderstellen dat er tekorten zijn. Ze zijn dol op paddestoelen (bijvoorbeeld Vliegenschwammen) en ze kunnen elkaar hevig het bezit van een bot betwisten, ook eten ze af en toe zand. Maar het merkwaardigste gedrag is wel dat van een aantal dieren dat langdurig op stenen knaagt. Vooral rode bakstenen zijn erg geliefd en het komt regelmatig voor dat zo'n steen geheel verpulverd naar binnen verdwijnt. Dit eten van stenen zou een aanwijzing zijn voor fosforgebrek.

Herfst

Hoewel het najaar vooral gekenmerkt wordt door de aanblik van vallend blad en de geur

van rottend hout zijn er toch wel degelijk levenstekenen in de plantengroei te vinden. Na de groei en de zomerdepressie begint het Bochtige Smele gras weer met de productie van een generatie nieuwe scheuten die een aantrekkelijke voedselbron vormen voor de runderen. Maar ook aan de Blauwe Bosbes verschijnen in september weer nieuwe blaadjes, bijvoorbeeld de zogenaamde Sint Jansloten of herfstloten.

De dieren reageren op deze nieuwe groentoevloed door weer veel meer te gaan grazen. De dagelijkse graasduur bereikt een maximum van meer dan tien uren in november; in deze maand wordt ook 's nachts veel ge graasd.

Door de geboorte van een aantal kalfjes is de kudde groter en gevarieerder geworden; nu begint zich een duidelijker structuur er in af te tekenen. Een belangrijk element in de sociale organisatie is het voorkomen van een duidelijke rangorde. Deze is bij runderen in het algemeen tamelijk uitgesproken en lineair; dat wil zeggen dat als koe A dominant is over koe B en die weer dominant is over koe C, koe C nooit dominant over koe A kan zijn. Ook bij de Hooglanders is er een duidelijke hiërarchie, hoewel er wel verschuivingen plaatsvinden. De enige volwassen stier staat aan de top, waarna, althans in de beginperio-

Foto boven:

Tijdens het likken moet soms wel enige voorzichtigheid betracht worden.

Foto: S.E. van Wieren.

Foto rechtsonder

In Schotland zoeken Hooglanders op een warme zomerdag verkoeling in het koude zeewater.

Foto: E. Gerbrands.

de, de volwassen koeien volgen en daarna de kalveren. Later echter, toen de stierkalfjes de leeftijd van ongeveer 1½ à 2 jaar bereiken, begonnen deze langzamerhand de koeien een voor een van hun plaats te stoten. Op dit moment vormen de jonge stieren een sub-top onder de grote stieren. De jonge stieren vechten veel onderling en soms worden er gezamenlijk acties tegen de grote baas ondernomen. Deze is in het algemeen nogal tolerant, maar af en toe wordt er duidelijk orde op zaken gesteld en moeten de pubers het een voor een ontgelden. De opgelopen frustraties worden vervolgens op elkaar, of op andere dieren of op een toevallig aanwezige onderzoeker afgereageerd. De onderzoekers zijn overigens codominant met de grote stier.

Een rangorde is een fraai mechanisme om de vreedzame coëxistentie binnen een groep dieren redelijk te waarborgen. Er bestaan echter

nog andere relaties tussen de dieren, waardoor de structuur van de kudde een minder toevallig karakter krijgt. Allereerst is er natuurlijk de sterke associatie tussen de moeder en haar kalf. Ook zijn kalveren van een zelfde leeftijd veel bij elkaar; het lijkt er op dat de moeders zich dan aan de rand van de groep kalveren opstellen, waardoor de kalfjes een centrumpositie in de kudde krijgen. Daarnaast zijn er nog een paar dieren, die duidelijk meer alleen opereren en die zich vaak op enige afstand van de kudde bevinden, of zich zelfs in een heel ander deel van het terrein ophouden.

In de herfst worden al enige gevolgen zichtbaar van de invloed die de dieren op de grasvegetatie hebben. Het blijkt dat de runderen reeds een groot deel van de beschikbare grasmat kort hebben gegraasd, maar ook dat er nog meer dan voldoende is voor de winterperiode. Het totale effect kan het best aan het eind van de winter bekeken worden, omdat het gras in de winter nauwelijks meer groeit en de dieren dan juist hun belangrijkste 'grasopruimingstaak' goed kunnen uitoefenen- wat ze ook blijken te doen.

De verwachting, dat de dieren een sterke invloed op de grasmat zouden hebben, komt dus wel uit. Door hun activiteiten loopt de

grasproductie sterk terug, terwijl van het wel geproduceerde ook nog zo'n 10% wordt opgegeten. Daarvan komt een deel in de vorm van mest weer terug in het systeem. Deze mest zorgt plaatselijk voor verrijking van de bodem en in de herfst is dat goed te zien omdat er juist dan op de plaatsen waar mest gedeponeerd is, plantensoorten gaan kiemen. Zo verschijnen op bemeste plekken soorten als Wilgeroosje, Braam, Gewoon Struisgras en Echte Witbol. Op dergelijke plekken, waar voedingsstoffen geconcentreerd worden, kunnen dus veranderingen in de vegetatie tot ontwikkeling komen.

Winter

Vanaf eind november groeit het gras nauwelijks meer en wordt de voedingswaarde ervan snel geringer. Door de lage verteerbaarheid van het voedsel kunnen de dieren niet zo veel meer eten en de voedselopname is in de winter slechts ongeveer de helft van de hoeveelheid die ze in de zomer eten. De opname wordt zo gering dat de eigen lichaamsreserves moeten worden aangesproken en dat betekent dat ze vanaf begin december aan gewicht gaan verliezen. Dit gewichtsverlies dat bij de volwassen dieren wel honderd kilo kan bedragen, is een heel normale zaak bij in het wild levende diersoorten en het is natuurlijk

niet voor niets dat in de zomer, wanneer er een overvloed van voedsel is, grote hoeveelheden vet worden opgeslagen. De meeste dieren komen daarom nauwelijks in de problemen. Anders ligt dit bij de koeien die in de winter nog een kalf zogen, zeker als dit kalf laat in het seizoen geboren is. In de eerste plaats kunnen zij in de zomer minder vet opslaan dan bijvoorbeeld de stieren, waardoor ze al aan het begin van de winter niet in een optimale conditie zijn. In de tweede plaats wordt ook in de winter zelf nog eens een gro-

te aanslag op de moeder gepleegd doordat het produceren van melk een kostbaar proces is.

Het grazen gebeurt in de wintermaanden voornamelijk overdag. 's Nachts verblijven ze, meer dan dat in de zomer het geval is, op speciale plaatsen in het terrein. In de zomer brengen ze de nacht door in die gebieden waar ze hun laatste dagelijkse graasactiviteiten uitoefenen. Meestal is dit in het open veld.

Foto linksboven:

Grotere afstanden worden meestal over de paden afgelegd.

Foto: S.E. van Wieren.

Foto linksonder:

Sneeuw maakt het de runderen wel lastig maar niet onmogelijk om bij het gras te komen.

Foto: RIN - R. van Beek.

Foto boven:

Met name in de wintermaanden blijft het gras in de bossen nog relatief groen.

Foto: RIN - R. van Beek.

Foto onder:

In de winter is er in het loofbos hier en daar nog wel een beetje gras onder het bladerdek te vinden.

Foto: S.E. van Wieren.

In de winter, vooral als de hemel helder is en de nachten koud zijn, trekken ze naar de hogergelegen delen waar ze aan de rand van een open gebied in het bos overnachten. Uit temperatuurmetingen is gebleken dat dat juist de warmste plekjes zijn. De hogere delen zijn warmer doordat koude lucht naar de dalen zakt, terwijl in het bos de uitstraling geringer is. Die minder extreme omstandigheden zijn er tevens de oorzaak van dat ook het gras in de bossen langer groen blijft. En hoewel de runderen een voorkeur hebben voor open terrein, brengen ze in de loop van de winter steeds meer tijd in het bos door om daar eveneens een groot deel van de grasmat op te ruimen.

Drastische veranderingen in het gedrag van de dieren vinden plaats als er sneeuw ligt. Vooral de afgelopen winter was leerzaam,

toen tijdens het grootste deel van januari de bodem bedekt was met een laag sneeuw. Zodra de sneeuw begon te vallen stopten de dieren met grazen; de rest van de dag keken ze tamelijk troosteloos toe hoe hun favoriete gras onder een steeds dikker wordende sneeuwlaag verdween.

In de eerste paar weken die volgden deden ze weinig pogingen om door de sneeuw bij het gras te komen. In tegenstelling tot bijvoorbeeld schapen, paarden of hun grote neef de Bison, maken ze niet met hun poten kraters in de sneeuw. In plaats daarvan schakelen ze over op Bosbes, Berk en Struikhei. Aangezien runderen toch vooral gespecialiseerde graseters zijn en niet goed zijn aangepast aan een menu dat uitsluitend uit houtige gewassen bestaat, verloren ze in die tijd veel gewicht. Sommige dieren meer dan een kilo per dag. Vermoedelijk omdat dit op een houtje bijten voor een rund niet echt lang vol te houden is, gingen ze na een paar weken toch met hun snuit kraters in de sneeuw maken om bij het gras te kunnen komen. Vanaf dat

moment gingen ze weer voornamelijk gras eten.

Niet alleen door de sneeuwperiode, maar ook door de langdurige felle, droge kou in februari, waardoor het gras voor een groot deel doodvroor, is deze winter een goede test-case.

Als de meeste dieren de winter goed doorkomen, dan begint het er steeds meer op te lij-

ken dat het inderdaad mogelijk is dat de Hooglanders zonder bijvoeren in dit gebied kunnen overleven. Een dergelijk resultaat zou wel eens van belang kunnen zijn voor toekomstige ontwikkelingen in het natuurbeheer.

Want waarom zouden alleen runderen dit kunnen en niet ook andere grote plantenetters in vergelijkbare of andere natuurgebieden?

■ S.E. van Wieren, Rembrandtweg 25, 9761 HR Eelde.

Het Anti-Vulpes-Front

Wij ontvingen een gestencilde brief met de volgende inhoud:

European A.V.F.-Action

Anti-Vulpes-Front

Aan de vossenfanaten in de Benelux

L.S.

Wij delen u bij deze ons vergeldingstarief mede dat in 1985 van toepassing zal zijn in de Benelux.

Voor iedere kip, eend, gans ofwel kalkoen die nog door een vos bij iemand van de onzen weggehaald wordt, verbranden we **10 nestkastjes**.

Voor iedere vosseval die nog weggenomen ofwel beschadigd wordt, zullen **vijf haviken en/of kiekendieven** het kopje neerleggen.

Voor ieder rund ofwel schaap dat voortaan met rabiës zal besmet worden zullen er **10 nesten van torenvalken ofwel torenuilen** uitgehaald worden.

Voor iedere vos die nog zou vrijgelaten worden, zullen er **20 buizerden** sneuvelen.

Voor ieder artikel waarin iemand van U de vos nog valselijke als nuttige predator opheft, zullen er **20 reigers** moeten vallen.

getekend: de 1000 militanten v.h. 'A.V.F.-Benelux' - 1985

met een P.S.: Het zou ons spijten moesten we tot het nemen van een dezer maatregelen gedwongen worden.

Deze brief bereikte ook andere organisaties. Wij hebben in samenwerking met de Stichting Mondiaal Alternatief de minister van Landbouw en Visserij van deze brief op de hoogte gebracht en om maatregelen verzocht.

Wij hebben de minister van Financiën ingelicht en verzocht bij het vaststellen van overtredingen op de wet rekening te willen houden met deze dreigementen.

Ook diverse Belgische organisaties hebben zich reeds tot ons ministerie gewend met verzoek om nader onderzoek.

Ons inziens is het onbegrijpelijk dat men tracht door dreigementen in het gelijk gesteld te kunnen worden. En dan nog wel in bedekte vorm door houders van jachtvergunningen.

Eén op de twintig jagers zou zo ongeveer bij deze actie aangesloten moeten zijn. Wil men polariserend werken dan is zo'n brief inderdaad een prima middel. De heren hebben zich hierdoor slechts een sterke anti-reclame tegen de jagers en de jacht in het algemeen op de hals gehaald, hergeen hen door de goede jagers zeker niet in dank zal worden afgenomen.

Het is trouwens totaal onduidelijk waarom het dreigement uitgaat tegenover onze vogelstand, terwijl het duidelijk een actie tegen het zoogdier is.

De dreigbrief is ontvangen uit een gebied in Nederland waar men sterke stootvogelsterfte heeft vastgesteld van dieren die al dan niet geschoten of vergiftigd worden.

Wij hebben de minister van Justitie tevens verzocht bij eventuele overtredingen (genoemd in de dreigbrief) extra zware straffen te willen gaan uitdelen.